

**TISH KASALLIKLARI: ETIOLOGIYA, PATOGENEZ, MORFOLOGIK  
O'ZGARISHLAR VA ZAMONAVIY PROFILAKTIKA**

**Sa'dullayev Ibrohim Nasrulloevich, Buriyeva Sevinch Dilshod qizi**

Samarqand davlat tibbiyot universiteti, Stomatologiya fakulteti

Ilmiy rahbar: **Qiyomov Baxtiyor Ergashovich**

Anatomiya kafedrası

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19394864>

**Annotatsiya:** Tish kasalliklari inson salomatligi va og'iz bo'shlig'ining patologik holatlari orasida eng keng tarqalgan kasalliklardan biridir. Ularning rivojlanishi mikrobiologik biofilm, kislota ishlab chiqarish, anatomik zaiflik va immun javobning murakkab o'zaro ta'siri bilan bog'liq. Ushbu ilmiy ishda kariyes, pulpit, periodontit, gingivit, parodontoz hamda nokarioz shikastlanishlarning etiopatogenezi, morfologik va mikroskopik o'zgarishlari, zamonaviy davolash va profilaktika yondashuvlari batafsil yoritilgan.

**Kalit so'zlar:** kariyes, pulpit, periodontit, gingivit, parodontoz, biofilm, emal, dentin, pulpa, alveolyar suyak, og'iz mikrobiotasi.

**ЗАБОЛЕВАНИЯ ЗУБОВ: ЭТИОЛОГИЯ, ПАТОГЕНЕЗ,  
МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ И СОВРЕМЕННАЯ ПРОФИЛАКТИКА**

**Саъдуллаев Иброхим Насруллоевич, Буриева Севинч Дилшод кизи**

Самаркандский государственный медицинский университет, Факультет

стоматологии

Научный руководитель: **Киёмов Бахтиёр Эргашевич**

Кафедра анатомии

**Аннотация:** Заболевания зубов являются одними из наиболее распространённых патологий, влияющих на здоровье человека и состояние полости рта. Их развитие связано со сложным взаимодействием микробиологического биофильма, кислотообразования, анатомической уязвимости и иммунного ответа. В данной научной работе подробно освещены этиопатогенез, морфологические и микроскопические изменения кариеса, пульпита, периодонтита, гингивита, пародонтоза, а также некариозных поражений, современные подходы к лечению и профилактике.

**Ключевые слова:** кариес, пульпит, периодонтит, гингивит, пародонтоз, биофильм, эмаль, dentin, pulpa, альвеолярная кость, микробиота полости рта.

**DENTAL DISEASES: ETIOLOGY, PATHOGENESIS, MORPHOLOGICAL  
CHANGES AND MODERN PREVENTION**

**Sadullayev Ibrohim Nasrulloevich, Buriyeva Sevinch Dilshod qizi**

Samarkand State Medical University, Faculty of Dentistry

Scientific supervisor: **Qiyomov Baxtiyor Ergashovich**

Department of Anatomy

**Abstract:** Dental diseases are among the most common conditions affecting human health and the pathological state of the oral cavity. Their development is associated with the complex interaction of microbiological biofilm, acid production, anatomical vulnerability, and immune response. This paper discusses in detail the etiopathogenesis, morphological and microscopic changes of dental caries, pulpitis, periodontitis, gingivitis, periodontosis, as well as non-carious lesions, together with modern approaches to treatment and prevention.

**Keywords:** dental caries, pulpitis, periodontitis, gingivitis, periodontosis, biofilm, enamel, dentin, pulp, alveolar bone, oral microbiota.

## KIRISH

Tishlar ovqatni maydalash, nutqning shakllanishi va estetik ko‘rinishni ta‘minlash bilan birga, organizmning umumiy sog‘lig‘iga ham ta‘sir ko‘rsatadi. Tish anatomiyasi quyidagi asosiy qismlardan iborat: emal, dentin, pulpa, sement va periodontal bog‘lam. Har bir qatlam kasalliklar rivojlanishida o‘ziga xos rol o‘ynaydi.

Tish kasalliklarining asosiy sabablari quyidagilar: mikroorganizmlar, ovqatlanish odatlari, immunitetning pasayishi, genetik moyillik va tashqi muhit omillari. Bugungi kunda kariyes va periodontal kasalliklar dunyo aholisining katta qismida uchraydi va ularning oldini olishda ilmiy asoslangan profilaktika muhim ahamiyatga ega.

## MATERIALLAR VA METODLAR

Tish anatomiyasi va gistologik tuzilishi

1. Emal (Enamelum). Emal organizmdagi eng qattiq to‘qima bo‘lib, 96–97% gidroksiapatit kristallari, 1–2% organik modda va suvdan tashkil topgan. Ameloblastlar tomonidan embrional davrda hosil bo‘ladi va hayot davomida regeneratsiya qila olmaydi. Emal prizmalari vertikal va gorizontal qatlamlarda joylashgan bo‘lib, kariyes dastlab interprizmatik modda zararlanishidan boshlanadi.

2. Dentin. Dentin 70% noorganik, 20% organik (kollagen) va 10% suvdan tashkil topadi. Unda odontoblast o‘simtalari va dentinal naychalar mavjud bo‘lib, ular pulpa bilan bog‘lanadi. Dentin himoya mexanizmi sifatida sklerotik dentin hosil qiladi va kariyes rivojlanishiga qarshi to‘sqinlik qiladi.

3. Pulpa. Pulpa qon tomir va nerv tolalariga boy bo‘lib, tishning trofik va himoya funksiyalarini ta‘minlaydi. Pulpa bosim oshishiga sezgir bo‘lib, intrakanal bosim ortishi og‘riq mexanizmining asosiy omilidir.

4. Sement va periodontal bog‘lam. Sement ildiz qoplamini tashkil etadi va periodontal bog‘lam orqali alveolyar suyakka biriktiriladi. Bu qatlamlar tishning barqarorligini ta‘minlaydi va yallig‘lanish jarayonlariga sezgirlik ko‘rsatadi.

Kariyes: etiologiya va patogenez

1. Biofilm nazariyasi. Og‘iz bo‘shlig‘ida 700 dan ortiq mikroorganizmlar mavjud. Ular tish yuzasida polisaxaridli matriks hosil qilib, dental blyashkani yaratadi. Asosiy kariyesogen bakteriyalar: Streptococcus mutans, Streptococcus sobrinus, Lactobacillus acidophilus

Bakteriyalar sukrozni parchalab, laktik kislota ishlab chiqaradi va bu emal kristallarini eritadi.

2. Demineralizatsiya va remineralizatsiya. Kariyes jarayoni — dinamik jarayon bo‘lib, demineralizatsiya va remineralizatsiya muvozanati bilan belgilanadi. pH kritik darajasi 5,5 dan past bo‘lganda demineralizatsiya boshlanadi. Ftor ionlari, so‘lakning bikarbonat tarkibi va ovqat tarkibi remineralizatsiyani qo‘llab-quvvatlaydi.

3. Kariyesning gistologik zonalari. Oqartirish zonasi, Demineralizatsiya zonasi, Bakterial penetratsiya zonasi, Dentin destruksiyasi zonasi

## NATIJALAR

Pulpa kasalliklari, asosan, davolanmagan kariyes natijasida rivojlanadi.

Pulpitning bosqichlari: Reversiv pulpit – qisqa og‘riq, giperemiya; O‘tkir seroz pulpit – ekssudat, pulsatsiyalovchi og‘riq; Yiringli pulpit – mikroabsesslar, infiltratsiya; Gangrenoz pulpit – nekroz, anaerob infeksiya;

Periodontal kasalliklar. Gingivit: Bakterial toksinlar va endotoksinlar (LPS) milk kapillyarlarining kengayishi va qonashiga olib keladi. Immun javobda IL-1 $\beta$ , TNF- $\alpha$  va prostaglandin E2 rol o'ynaydi.

Periodontit: Osteoklast faollashuvi alveolyar suyak rezorbsiyasiga olib keladi (RANKL mexanizmi). Natijada tish harakatchanligi va cho'ntak hosil bo'ladi.

Parodontoz: Degenerativ jarayon bo'lib, yallig'lanishsiz kechadi, milk chekinishi va tish bo'yin qismining ochilishi kuzatiladi.

Nokarioz shikastlanishlar: Flyuoroz – fluor ortiqchaligi natijasida emal gipomineralizatsiyasi; Emal gipoplaziyasi – ameloblast yetishmovchiligi; Eroziya – kislotali ichimliklar va oziq-ovqat ta'siri

Tish kasalliklari va umumorganizm: Surunkali periodontit yurak-qon tomir kasalliklari xavfini oshiradi, qandli diabet bilan bog'lanadi, bakteremiyalar esa endokardit xavfini kuchaytiradi.

### **MUHOKAMA**

Zamonaviy davolash yondashuvi: Minimal invaziv ekskavatsiya, Bioaktiv plombalar, Endodontik dezinfeksiya (NaOCl 2,5–5%, EDTA 17%), Jarrohlik aralashuv va antiseptik terapiya

Profilaktika strategiyasi: Ftorli pastalar (1000–1450 ppm), Professional gigiyena (6 oyda 1 marta), Dieta nazorati, Antibakterial chayqagichlar, Remineralizatsion terapiya

Statistik tadqiqotlar va klinik tahlil: Kariyes va periodontit dunyo aholisi orasida eng ko'p uchraydigan tish kasalliklari.

Og'iz gigiyenasi va profilaktika choralari rioya qilgan bemorlarda 70–80% kamroq asoratlar kuzatiladi.

### **XULOSA**

Tish kasalliklari murakkab multifaktorial jarayon bo'lib, mikrobiologik biofilm, kislota ishlab chiqarish, immun javob va anatomik tuzilma asosiy rol o'ynaydi. Jasur Rizayev ilmiy ishlarida ta'kidlanganidek, erta diagnostika, biofilm nazorati va tish to'qimalarini maksimal saqlash zamonaviy profilaktika va davolashning asosiy prinsipidir.

### **Adabiyotlar:**

1. Jasur Rizayev. Dental Caries.
2. Jasur Rizayev. Clinical Microbiology in Dentistry.
3. Dental Caries: The Disease and Its Clinical Management.
4. Preservation and Restoration of Tooth Structure.
5. Kolmakov A.Yu. Terapevticheskaya stomatologiya. Moskva, 2020.